

СИМВОЛІКА «СКАРБНИЦІ ПОТРЕБНОЇ» ІОАНИКІЯ ГАЛЯТОВСЬКОГО: ВЗАЄМОДІЯ ЦЕРКОВНОЇ ТРАДИЦІЇ ТА ФОЛЬКЛОРУ

У статті здійснено аналіз символіки збірки оповідань про чуда Єлецької Божої Матері «Скарбниця потрібная» одного з найбільш талановитих і плідних українських барокових письменників Іоанікія Галятовського з точки зору поєднання у цьому творі біблійної та народної легендарної традиції. Основну увагу зосереджено на мотиві побудови храму та образах-символах, за допомогою яких він розгортається. Досліджено символічне значення образів будівничих, символіку дерева, каменю, води, радості і музики. Визначено пов'язаність мотиву побудови храму із відтворенням космічного акту впорядкування світу, уявленням про світове дерево. Встановлено кореляції окремих чуд із апокрифічними сюжетами переказів, легенд і пісень про зведення церкви. Окреслено роль проаналізованого мотиву у витворенні символіки самої скарбниці, що є ключем до прочитання всього твору.

Ключові слова: богородичне оповідання; мотив; символ; чудо; біблійна традиція; міф; апокриф; фольклор.

У своїх студіях про «южно-руську літературу XVII века» Микола Сумцов, називаючи Іоанікія Галятовського найосвіченішим і найбільш плідним письменником того часу [5, с. 2], вказує на його схильність до міфології [5, с. 5]. У творах Галятовського просто нескінченна кількість запозичень як зі Святого Письма, попередньої української та європейської літературної традиції, так і з апокрифів, народних легенд і переказів.

З одного боку, надмір залучення до літературного твору чужих текстів загрожує схематичністю і поверхневістю викладу ідей, псуванням стилю, на чому наголошує, зокрема, Іван Франко, негативно оцінюючи українське письменство другої половини XVII ст. загалом [11, с. 311]. Проте успішне поєднання художньої, біблійної і фольклорної традиції спричиняється до витворення твору неймовірної символічної глибини.

Прикладом такого тексту може слугувати збірка богородичних оповідань про чуда від образу Єлецької Божої Матері «Скарбниця потрібная и пожитечная всему свѣту...» Іоанікія Галятовського, видана у 1676 році у Новгород-Сіверській друкарні. Порівняно з іншими текстами письменника, цей твір досі не дістав належної літературознавчої оцінки. Одна з найперших згадок про «Скарбницю» належить Миколі Сумцову, котрий не знайшов у ній нічого цікавого, порівняно з легендарним наповненням «Неба нового» [6, с. 387]. На побіжні характеристики цього твору можна натрапити у працях з історії української літератури Івана Франка, Михайла Грушевського, Михайла Возняка та інших. Чільне місце творчість Галятовського, його «Скарбниця потрібная» зокрема, посідає у дослідженнях давньої української прози Валерія Шевчука,

котрий високо оцінює художню вартість цього тексту. Не менш важливими є студії про життя, творчість, особливості мови творів Галятовського, здійснені Костянтином Бідою, Тетяною Левченко-Комісаренко, Степаном Рушем, Інною Чепігою, Федором Шоломом. Значну увагу композиції і символіці «Скарбниці» в контексті барокових богородичних творів приділено в студіях архієпископа Ігоря Ісиченка, Олени Матушек, другому томі академічної «Історії української літератури». Витворення особливої «марійної теології» у творчості найвидатнішого, на її думку, українського письменника другої половини XVII ст. відзначає польська дослідниця Мажанна Кучиньська [16, с. 103]. Врешті, «Скарбницею» цікавляться також з приводу поєднання у цьому тексті вигадки з історією, досліджуючи на прикладі цього твору історію церкви, політику місця, феномен святості, чуда і чудотворних святих [див.: 17].

Валерій Шевчук у своїй студії про монастирську писемну традицію зазначає, що збірники про чуда, що відбувалися в монастирях, до яких він зараховує і «Скарбницю», писалися з двох причин, що про них згадував ще один із перших дослідників життя і діяльності Петра Могили та його сподвижників Степан Голубев. Перша причина – полемічна, пов'язана зі ствердженням істинності і святості православної віри, присутності божої благодаті у конкретній обителі. Друга причина більш банальна і полягає у спробі «привабити до монастирів жертводавців або й дармову робочу силу» [15, с. 8]. І якщо з ініціативи Петра Могили активно збиралися й видавалися чуда, що мали місце у Києво-Печерському монастирі, то про значення чернігівських монастирів (Єлецького та Іл-

лінського) дбав Лазар Баранович. Саме за його розпорядженням з нагоди відбудови Єлецького монастиря і з метою його прославлення була написана «Скарбниці потрібная» Іоанікія Галятівського.

Ця збірка богородичних оповідань починається присвятою гетьману Івану Самойловичу, за якою розміщено вступну частину, де подаються відомості з історії козацтва, з історії Єлецької обителі. Далі йде опис тридцяти двох чуд (від чуда хрещення Русі, заснування першої Єлецької церкви Святославом Ярославичем і життя на Болдинських горах св. Антонія до індивідуальних зілень). Завершується твір прологом про аналогічні чуда в інших храмах і ненав'язливим моральним напучуванням.

Якщо Костянтин Біда у своєму огляді літературної творчості Галятівського пише про «упадок його сили» [1, с. 25], відображений, зокрема, у «Скарбниці», то Інна Чепіга і Валерій Шевчук вказують на витонченість, художню вишуканість збірки оповідань про чуда Єлецької Божої Матері, народне підгрунтя яких тільки сприяло колоритному і рельєфному зображенню подій [13, с. 23]. Валерій Шевчук узагалі вважає, що саме «Скарбницю» треба поставити на перше місце у творчості Галятівського, оскільки ця книжка не така компілятивна, як, наприклад, його ж «Небо нове», не така повчальна, як «Ключ розуміння». Її вишуканість, на думку дослідника, простежується не у добірї словесних прикрас, а на композиційному рівні [14, с. 167–169].

Мета нашої розвідки – дослідити витворення вишуканого символічного смислу «Скарбниці потрібної» шляхом поєднання у тексті церковної та фольклорної традиції. Дослідження здійснено на прикладі символів, пов'язаних із розгортанням у тексті мотиву побудови храму, що відіграє чи не найважливішу роль у розкодуванні смислу твору через саму назву – «Скарбниця». Основні методи аналізу – порівняльно-історичний, структурний, семіотичний та міфокритика.

Розробка цієї теми не нова. Приміром, Валерій Шевчук, а за ним і Тетяна Левченко-Комісаренко [див.: 4] відзначають триярусну структуру «Скарбниці», що словесно витворює храм. На першому ярусі знаходиться козацтво, що символізує Козацьку державу. Другий ярус витворює історія Єлецького монастиря. Третій ярус – це сама чудотворна святиня – ікона Богородиці та історії, з нею зв'язані, що підкреслює освяченість самої обителі. Сюди, ніби розширення бань, за словами В. Шевчука, покладаються історії про знамення, що його бачать ченці монастиря. І нарешті «Придаток», моральне вивершення, – ніби хрест у храмі. [14, с. 169]. Такий композиційний задум зумовлює відповідний добір образів-символів.

Насамперед, з поміж інших образів Бога, Галятівський обирає саме образ будівничого. Так, у десятому чуді автор згадує євангельську розповідь про Ісусову обіцянку відбудувати храм за три дні, в якому Богочоловіка названо сином теслі [Матв. 13, 55] і витворює власний образ швидкого відновлення Єлецької обителі: «*Не сей ли є(ст) тектонъ снъ Мрїинъ*», – *же той тектонъ, то є(ст) будовничїй, будуючи свѣтъ, чудо великоє учинилъ, в короткомъ часть, за шесть днїй, збудовалъ нбо, землю и в(ъ)весь свѣт(ъ) и*

вшелакоє на свѣтъ створен(ъ)є учинилъ. Такъ і теперъ той же тектонъ, будовничїй, Хс бгъ нашъ для престой дбы Мрїи, мткї своєи, в(ъ) церквѣ Єлецькой учинил(ъ) чудо великоє, понева(ж) в короткомъ часть, пре(з) кїлка лѣтъ, церковь єи зопосваную и спустошеную збудовалъ и направилъ...» [3, с. 360].

Ще одним будівничим у «Скарбниці» виступає гетьман Іван Самойлович, що до нього автор і звертається у присвяті з подякою за кошти на «направлення монастиря» і бажає скарбницю здоров'я, довголіття, доблесті, чеснот і звитяг за віддані матеріальні скарби на богородичну скарбницю-храм [3, с. 344–345]. Треті будівничі – це настоятелі, архимандрити монастиря, названі «строителями» під час перерахунку [3, с. 349]. Тут варто згадати про бароковий сарматський міф, згідно з яким козацтво вважалося основою державотворення, сприймалося як провідний, привілейований суспільний клас зі шляхетним корінням, яке, до речі, Галятівський виводить від зодіакального небесного «Козорожця» [3, с. 347].

Четверті будівничі – князі. Через висвітлення історії побудови і відбудови Єлецької обителі автор майстерно витворює спадкоємний зв'язок між Києвом, київськими князями і Києво-Печерською Лаврою та Черніговом і чернігівським Єлецьким монастирем. Він розповідає про знайдений на дереві образ, про побудову на цьому місті храму Володимировим онуком, князем Святославом Ярославичем. Про освячення цього храму через проживання у печері на Болдинських горах під Черніговом св. Антонія, що переносить сюди Божу благодать не лише із київської Лаври, а з самого Афону. Неодноразово згадує про зруйнування храму Батием і відновлення московськими князями, поруйнування поляками і відбудову вже у часи Галятівського.

Опосередковано через мотив зведення храму автор говорить про побудову держави. В оповідах про швидке відновлення обителі у неспокійний час завдяки захисту козаків він далі розгортає сарматський міф, продовжуючи його оповіданнями про збір коштів на будівництво.

Найдрібнішими будівничими у творі виступають звичайні миряни, як то у двадцять п'ятому чуді про цегельника. До зведення храму вони долучаються під час трудівництва у монастирі заради покути, зілнення, з метою віддячити Єлецькій Богородиці за оздоровлення. Своєрідним вивершенням відбудови виступають оповідання про справляння на вже зведену церкву книг, риз, шовкових хусток як вельможами, так і простоліюдом.

Чи не найважливішим символом, на основі якого витворюється мотив побудови храму у «Скарбниці» виступає дерево. Відомо, що Галятівський, вивчаючи історію храму, дошукувався походження його назви. У творі він переповідає легенду, почуту від старих людей про знайдений на ялині образ Богородиці: «*Для того збудована тамъ церковь сѧ називаетъ бѣца Єлацкаѧ, зачи(м) од(ъ) єлины альбо єлю бѣца Єлацкаѧ єсть названа, же на єлю альбо на єлинъ образъ престой бѣцї єсть знайдений. Ктѧ на том(ъ) деревѣ єловомъ образъ мткї бжєєй постави(л), чи ведлугъ розказана бзкогѧ члѣвкъ чи аггл(ъ), того не вгѣдати...»*

[3, с. 351]. Знаємо лишень, що згодом Святослав Ярославич звелів звести на тому місці храм Успіння Божої Матері.

У такому контексті цікаво, що взагалі, згідно з міфологічним світоглядом, будівництва храму співвідносне з відтворенням космічного акту впорядкування світу [2, с. 565]. У «Скарбниці» йдеться про первинне витворення рівноваги під час побудови першого храму, її порушення внаслідок знищення церкви та зникнення чудотворного образу, про подальше витворення і відновлення цього порядку водночас. Так, у творі згадується євангельська історія про сум Божого Сина через торжища у храмі, оповідається про смуток Христа через те, що у зруйнованій церкві ховаються лисиці й інші нерозумні звірята, що їм не годиться там бути [3, с. 354].

Відомо, що найдавнішими храмами були священні гаї, одинокі дерева на горі чи серед поля і печери, котрі давали відчуття присутності божественного [2, с. 567]. І важливо, що у «Скарбниці» історія храму починається саме зі з'яви на дереві образу Богородиці і з Антонієвого скиту у печері на Болдинських горах під Черніговом.

Легенда про образ на ялині відсилає до міфу про світове дерево, яке у фольклорі у різних варіантах так само стає деревом серед широкого поля, моря чи дерева на горі. Згідно з народною традицією, це дерево оточене світлом, це дім богині-матері [2, с. 131, 140]. Згадаймо про сыйво чудотворного образу, знайденого на ялині, і подальшу іконографію, в якій Єлецька Богородиця зображувалась на тлі ялинових віт.

Власне викладу у «Скарбниці» передують три епіграфи. У першому сказано: *«Положу в(ь) безводных(ь) земли смръчїє [єлину] і зеленїчїє»* [3, с. 344], що співвідносне з біблійним *«Я ріки відкрию на лисих горах, а джерела посеред долин, оберну Я пустиню на озеро водне, а землю суху на джерела! На пустиню дам кедр, акацію, мирта й маслину, поставлю Я разом в степу кипариса та явора й бука, щоб разом побачили й знали, і пересвідчились та зрозуміли, що Господня рука це зробила, і створив це Святий Ізраїлів!»* [Іс. 41, 18–20].

Другий епіграф *«Азь укргъплю и, яко смръчъ [ель] учащен(ь)»* [3, с. 344] відповідає старозавітному *«Ворохобність їхню великую, добровільно любитиму їх, бо Мій гнів відвернувся від нього. Я буду Ізраїлеві, як роса, розцвіте він, неначе ліля, і пустить коріння своє, мов Ліван. Розійдуться його пагініці, і буде його пишнота, мов оливне те дерево, а пахоць його мов Ліван. Навернуться ті, що сиділи під тінню його, збіжжя оживлять вони й зацвітуть, немов той виноград, будуть згадки про нього, немов про ліванське вино. Єфрем, що йому до бовванів іще? Я вислухав вже та побачив його, Я для нього немов кипарис той зелений: з Мене знайдений буде твій плід»* [Ос. 14, 5–9].

Третій епіграф: *«Возникнетъ въдрачїл мѣсто кппарисъ [вулгата мовить] єлина»*. Це пророче *«На місце тернини зросте кипарис, а замість кропиви появиться мирт. І стане усе Господеві на славу, на вічну ознаку, яка не понищиться!»* [Іс. 55, 13].

Микола Сумцов у нарисі про апокрифічні перекази і пісні виділяє цикл легенд про походження храму.

Він пише, що вони дуже різні, але у більшості із них ідеться про побудову першого храму взагалі. Одні пісні і легенди можуть бути пов'язані із релігійними переказами про апостольську Сіонську церкву. Інші – з образом «хресного дерева» [8, с. 37].

Далі він наводить приклад з колядки, в якій співається про те, як Богородиця *«Знайшла деревце, / Зь того деревця стала церковця»* [8, с. 38]. Або: *«На крутий гори / Кедрове древо, / А съ того древа / Хресты рубаютъ / Церкву будуютъ»* [8, с. 38]. У деяких різдвяних піснях цей мотив обростає побутовими деталями: *«Волоси церковь мурують, / Ой коло споду каминейчикомъ, / А въ серединѣ деревейчикомъ, / А къ верхечкови срибломъ, золотомъ»* [8, с. 38]. Тобто храм засновується на камені, зводиться з дерева й увінчується дорогоцінним металом.

Важливо, що і в Біблії, і в Галятівського, і в колядці маємо теж саме дерево – кедр, символічно споріднений із сосною та ялиною. Проте, якщо кедр, завдяки своїй міцності асоціюється із увіковічненням, то сосна і ялина насамперед із покорю [2, с. 138]. Згідно з легендарною традицією, це дерево вічнозелене, бо благословенне Богом за те, що не пішло на цвяхи, якими пробивали Христове тіло [9, с. 445]. У дванадцятому чуді Галятівський називає невидимих ворогів, тобто бісів, саме цвяхами, котрі впиваються у твердь людського духа: *«В церквѣ Єлецькой вапно до муру на засклепеню и на фрамугахъ великим(и) цвахами желѣзными для мощности попрѣбѣано. Такими цвахами, альбо гвоздами, называють(ь)ся непрѣтели наши видимыи и невидимыи, бо непрѣтелей назваць гвоздами бѣгъ, до Мойсеа, гетмана израилско(г) [о], мовачи: «Будетъ яже оставите ѿ(т) ни(х) ѿстны во очїю вашею». Тыи ѿстны, альбо гвозды непрѣтелей видомыхъ и невидомыхъ прѣстѣа бѣа Єлецькая ѿ(д) своегѡ монастыря ѿ(д)ганѣть и монастырь Єлецькій ѿ(д) тыхъ непрѣтелей без(ь)печный чинить»* [3, с. 360–361]. Живиця сосни чи ялини має лікувальні властивості, наприклад, загоє рани, використовується для виготовлення ладану. Це співвідноситься з чудотворним миром, сльозами богородичного образу на ялиновій дошці. Живиця, котра сотні років пролежала у землі, перетворюється на бурштин. Звідси ще один важливий символ мотиву побудови храму – каміння.

Відомо, що каміння – це один із першоелементів світу, поруч із землею, повітрям і вогнем. Завдяки своїм фізичним властивостям часто символізує вічність і символічно взаємопов'язаний зі скелею, горою, деревом [2, с. 218]. У «Скарбниці потрібній» сказано, що перша церква, побудована Святославом Ярославичем, була кам'яною (точніше з каменю, дерева й олова). В іншому місці Галятівський цитує одного з нащадків Святослава Ярославича – князя Воротинського, ще одного фундатора відбудови Єлецької обителі, котрий називає її Лаврою, збудованою на місці Чернігівського замку [3, с. 351]. Важливо, що в обох розповідях новий храм, як і у вище згаданій колядці, зводять на цьому кам'яному фундаменті. Усе це свідчить також про зв'язок мотиву побудови храму із образом церкви як спільноти вірян, відображення небесного граду, з ученням про заснування на камені апостола Петра Церкви Христової.

У своєму творі Галятовський наводить свідчення, про те, що перша церква біля Чернігова була покрита олов'яними табличками, котрі символічно пов'язані зі сріблом і золотом. І люди й досі часом знаходять їх у землі біля відбудованого храму. У восьмому чуді розповідається про те, як робітники копали під фундамент трапезної, а біля неї для храму Петра і Павла, та викинули нагору з глибокого рову олов'яний образ Втілення Христового. *«И той образъ оловяный зе(м)лею были присыпали, але пресѣла бѣа в(ъ) монастыру своемъ Слещкомъ свой образъ людемъ об(ъ)авила, бо вѣтеръ твалтовный роз(ъ)вѣалъ и дождь великій землю тую рознеслъ и наверху земльъ найденый е(ст) ѿ(д) законников(ъ) слещкихъ оловяный образъ воплощенїа Хѣа»* [3, с. 357–358]. Такі з'яви і знахідки відповідають потягу до відновлення порядку, згідно з яким, металеві таблички і хрести мають вінчати храм, а не лежати під ногами. Цей епізод пов'язаний також зі ще одним легендарним мотивом, що прийшов до нас із Візантії, з мотивом мандрювання церкви чи ікони, спричиненим загрозою святині, прагненням захистити вірян, вказати на місце для побудови нового храму тощо [7, с. 308].

Кам'яні руїни, знахідки у землі олов'яних табличок, образу, кольорової глиняної «посадзки», тобто плитки, якою колись була встелена підлога старого храму, витворює образ проростання храму із землі, наче дерева. Таке проростання, як і саме світове дерево, не мислиме без води, джерела, що б'є з його коріння. І тут важить згадка про криницю, що була у першому храмі, адже це дуже характерна ознака Богородичного місця, жіночих архетипів Діви і Матері загалом. Згадаймо апокрифічну варіацію євангельської оповіді про благовіщення біля колодязя, старозавітні зустрічі біля криниць невинних невідомих дів і майбутніх ізраїльських царів. Відомо, що Богородиця, іменується «Істочником», «Жродлом» не лише у тексті Галятовського. У найрізноманітніших не тільки

українських легендах часто розповідається про з'яву Богородиці під деревом, що після неї з його коріння починає бити жива вода. В основі таких оповідок може бути біблійна історія про втечу до Єгипту. Згодом на цих місцях зводять каплиці, храми, до яких люди приходять за ціленням. Такою живою, цілющою водою виступає чудотворний плач ікони Божої Матері. Врешті, образи дерева і води – це не що інше, як «огородок» Богородиці, Едемський сад, обіцяний спраглим у пустелі [10, с. 213].

У двадцять п'ятому чуді Галятовський розповідає, що євреї відбудовували зруйновану Навуходносором Ізраїльську церкву з великою радістю, трубами, цимбалами, музикою і співами і закликає так само радіти відбудові Єлецького храму. Тут варто вказати на архаїчне значення радості, усмішки, сміху, що символізують народження, життя, присутність божественного, здатні цілювати, лікувати, повертати до життя [12, с. 93]. Саме тому Марія «обрадувана» після благовіщення, звідси всім відоме величання «Радуйся, Маріє, Господь з тобою». І це радіння так само тотожне зведенню храму. Врешті, Галятовському йдеться про духовну радість і духовну музику. А музика, як і побудова храму, це теж пошук і відтворення гармонії космічного порядку.

Таким чином, мотив побудови храму у «Скарбниці потребній» Іоанікія Галятовського розгортається через образи-символи будівничих, дерева, каміння, води, радості і музики. За кожним із цих образів тягнеться шлейф архаїчних смислів, змальованих у народних легендах, піснях і переказах. Через біблійний текст автор майстерно поєднує їх із центральними християнськими символами, церковною образністю, розгортаючи державотворчий міф, стверджуючи тривалість православної духовної традиції в Україні, і витворює власний твір як храм, скарбницю зі Скарбниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біда Константин. Іоанікія Галятовський і його «Ключь разумѣнія» / Константин Біда. – Рим : Укр католицьк ун-т ім. Св. Климента Папи, Греко-католицька Богослов Акад., 1975. – 524 с.
2. Войтович В. Українська міфологія : словник / В. Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 662 с.
3. Галятовський Іоанікія. Скарбниця потрібная / Іоанікія Галятовський // Ключь разумѣнія / [підгот. до вид. І. Чепіга]. – К. : Наук. думка, 1985. – С. 344–371.
4. Левченко-Комисаренко Т. Л. «Скарбниця потрібная» Іоаннікія Галятовського // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». – 2014. – № 1127. – С. 157–163.
5. Сумцов Н. О. Іоаннікія Галятовський (К истории южно-русской литературы XVII века) / Н. О. Сумцов // Киевская старина. – 1884. – №1. – С. 1–20.
6. Сумцов Н. О. Іоаннікія Галятовський (К истории южно-русской литературы XVII века) / Н. О. Сумцов // Киевская старина. – 1884. – №3. – С. 371–390.
7. Сумцов Н. О. К библиографии старинных малорусских религиозных сказаний / Н. О. Сумцов // Сборник Харьковского историко-филологического общества. Т. 8. – Харьков : Типография Губернского Правления, 1896. – С. 306–313.
8. Сумцов Н. О. Очерки истории южно-русских апокрифических сказаний и песен (продолжение) / Н. О. Сумцов // Киевская старина. – 1887. – № 9. – С. 1–54.
9. Сумцов Н. О. Очерки истории южно-русских апокрифических сказаний и песен (окончание) / Н. О. Сумцов // Киевская старина. – 1887. – № 11. – С. 401–454.
10. Фрай Нортроп. Великий код: Біблія і література / Нортроп Фрай / [пер. з англ. Ірини Старовойт]. – Львів : Літопис, 2010. – 360 с.
11. Франко І. Зібрання творів: Літературно-критичні праці : у 50 т. Т. 40 / І. Франко / [редактор тому О. Мишанич]. – К. : Наук. думка, 1963. – 556 с.
12. Фрейденберг О. М. Поэтика сюжета и жанра / О. М. Фрейденберг / [подгот. текста и общая редакция Н. В. Брагинской]. – М. : Лабиринт, 1997. – 448 с.

13. Чепіга І. «Ключ розуміння» Іоанікія Галятівського – видатна пам'ятка української мови XVII ст. / І. Чепіга // Ключ розуміння / Іоанікія Галятівський. – К. : Наук. думка, 1985. – С. 5–52.
14. Шевчук Валерій. Іоанікія Галятівський. Життя і творчість. «Скарбниця» // Муза Роксоланська: Українська література XVII–XVIII століть : у 2 кн. Книга друга : Розвинене бароко. Пізні бароко / Валерій Шевчук. – К. : Либідь, 2005. – С. 166–170.
15. Шевчук Валерій. Про історико-літературні пам'ятки, що творилися в українських монастирях // «Скарбниця потрібна й пожиточна»: Українські монастирські літописи, життя, повчання ченцям, чуда та інше / упоряд., авт. вступ. ст. та комент. Валерій Шевчук. – К. : Либідь, 2012. С. 6–30.
16. Kuczyńska Marzanna. Joanicjusz Galatowski – wybitna postać baroku / Marzanna Kuczyńska // Latopisy Akademii Supraskiej : Prawosławni w diejach Rzeczypospolitej / pod redakcją Urszuli Pawluczuk. – 2010. – Vol. 1. – S. 93–105.
17. Marker Gary. Narrating Mary's miracles and the politics of location in late 17th-century East Slavic Orthodoxy / Gary Marker // Kritika : Exploration in Russian and Eurasian history. – Vol. 15, № 4. – 2014. – P. 695–727.

О. Ю. Дубина,

Национальный университет «Киево-Могилянская академия», г. Киев, Украина

СИМВОЛИКА «СКАРБНИЦЫ ПОТРЕБНОЙ» ИОАННИКИЯ ГАЛЯТОВСКОГО: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ЦЕРКОВНОЙ ТРАДИЦИИ И ФОЛЬКЛОРА

В статье проанализировано символику сборника богородичных рассказов о чудесах Елецкой Богоматери «Скарбниця потрібна» одного из самых талантливых и плодовитых украинских барокковых писателей Иоанникия Галятовского с точки зрения сочетания в этом тексте библейской и народной легендарной традиции. Основное внимание сосредоточено на мотиве построения храма и образах-символах, с помощью которых он разворачивается. Исследовано символическое значение образов строителей, символику дерева, камня, воды, радости и музыки. Обозначено связь мотива построения храма с воспроизведением космического акта упорядочения мира. Установлено корреляции отдельных чудес с апокрифическими сюжетами преданий, легенд и песен о возведении церкви. Указано значение проанализированного мотива по отношению к символике самой сокровищницы, что является ключом к прочтению всего текста.

Ключевые слова: богородичный рассказ; мотив; символ; чудо; библейская традиция; миф, апокриф, фольклор.

O. Dubyna,

National University of «Kyiv-Mohyla Academy», Kyiv, Ukraine

SYMBOLY OF «SKARBNYTSIA POTREBNAIA» BY IOANYKII HALIATOVSKYI: INTERACTION OF ECCLESIASTICAL TRADITION AND FOLKLORE

This article is an attempt to analyze the symbology of the collected narratives about miracles of Yeletska Mother of God which is called «Skarbnytsia Potrebnaia» («The Needful Treasury»). The book was written and published in 1676 in Novhorod-Siverskyi by one of the most talented and productive Ukrainian baroque writers Ioanykii Haliatovskiy. The aim of the research was to investigate creation of the refined symbolic sense of «Skarbnytsia Potrebnaia» made through the combination of ecclesiastical and folklore traditions in this text. The study is accomplished by applying comparative-historical, structural analysis, semiotics and myth-criticism. The novelty of the research consists in the analysis of the motif of building a temple and main images in which it is expanded. For example, images of builders, symbology of tree, stone, water, gladness, and music. According to the chosen approach, the connection between the motif of building a temple and the reproduction of the cosmic act of ordering the world is designated. Also in the process of analysis the correlation of the separate miracles with the apocryphal legends and songs about building a church is represented. The article is summarized with the defining the meaning of the analyzed motif to the symbology of treasury that decodes the whole text. This study helps to understand better the place of «Skarbnytsia potrebnaia» in Haliatovskiy's creative work and can be used in further investigation of the Ukrainian baroque Marian narratives.

Key words: Marian narrative; motif; symbol; miracle; biblical tradition; myth; apocryphal writing; folklore.